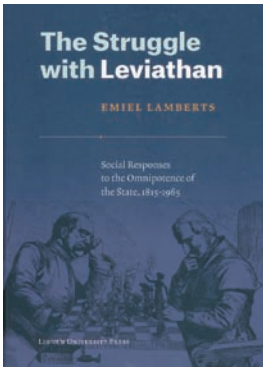

BOEKEN

EMIEL LAMBERTS

The Struggle with Leviathan.

Social Responses to the Omnipotence of the State, 1815-1965

Emiel LAMBERTS, *The Struggle with Leviathan. Social Responses to the Omnipotence of the State, 1815-1965*, Leuven: Leuven University Press, 2016, 343 pp., ISBN: 978 94 6270 070 3

Het gevecht met Leviathan – hier besproken in zijn Engelse vertaling – is het magnum opus van de Leuvense historicus en professor emeritus Emiel Lamberts. Dit bijzondere en opmerkelijk ambitieuze boek behandelt de internationale rechtse, conservatieve of ‘reactionaire’ reactie op de revolutionaire liberale, nationalistische en socialistische stromingen van de 19e eeuw. Lamberts, die een historisch oeuvre heeft opgebouwd met publicaties rond onderwerpen als ultramontanisme, Joseph de Hemptinne en de Zwarte Internationale, is bijzonder goed geplaatst om een dergelijk breed onderwerp aan te pakken. In de loop der jaren voerden zijn onderwerpen hem diverse keren tot in Rome. Hij stootte daarbij op de intrigerende figuur van Gustav von Blome. Bij het grote publiek is deze Oostenrijkse diplomaat onbekend, maar achter de schermen was hij een belangrijk en invloedrijk figuur. Op basis van ongepubliceerde autobiografische documenten en brieven, die

her en der in Europese archieven verspreid liggen, reconstrueert de auteur het leven van deze militante katholieke aristocraat en bekijkt hij de grote politieke gebeurtenissen van de tweede helft van de 19e eeuw door zijn ogen.

Deze techniek, die niet nieuw is, zorgt ervoor dat deze puike maar eerder droge politieke geschiedenis een stuk leesbaarder wordt. De tekst springt voortdurend heen en weer tussen het microniveau, met de persoonlijke biografie van Blome, en het macroniveau van Metternich en Bismarck. We lezen over de quasi-homoseksuele relatie van Blome met zijn penvriend uit Parijs, over de ruzies met zijn vader, zijn carrière in de diplomatie, zijn bekering tot het katholieke geloof en de financiële beslommeringen om zijn domeinen te onderhouden. Maar op wonderlijke wijze duiken steeds weer verbanden op met de internationale politiek. Zo blijkt Blome een bastaardkleinkind te zijn van Metternich en voert hij in de zomer van 1865 wekenlange en bitse onderhandelingen met Bismarck. Dergelijke verbanden grijpt Lamberts gretig aan om tientallen bladzijden lang uiterst gedetailleerd de brede context van de internationale politiek te schetsen. Soms overdrijft de auteur enigszins – de biografische details van Blome beslaan uiteindelijk niet veel meer dan een kwart van de tekst – maar de techniek werkt wel. De buitenlandse politiek van Napoleon III of Pius IX krijgt er een bijzonder menselijke dimensie door.

Jammer genoeg heeft dit intrigerende boek een onverstaanbare titel meegekregen. De verwijzing naar *Leviathan* is gelinkt aan de 17e eeuwse filosoof Hobbes, maar het verband is eerder vergezocht. De ondertitel verwijst naar ‘*social responses*’, maar vermeldt niet dat het over de katholieke wereld gaat. Ook de vermelding van de periode 1815-1965 is een vlag die de lading niet dekt, want op bladzijde 300 van de 309 zitten we nog altijd maar in 1892. Wel het vermelden waard, is de korte epiloog die Lamberts aan het boek toevoegt. We krijgen een mijmerende Konrad Adenauer voorgeschoteld die zich in 1966, op het einde van zijn leven, heeft teruggetrokken in een zonnig Italiaans

buitenverblijf en terugblijkt op zijn leven en zijn streven naar een nieuwe christendemocratische sociale en politieke balans. Een prachtige tekst, ook al wordt daarmee de kloof met de jaren 1890 niet meteen dichtgereden.

Waarover gaat dit werk dan, buiten de levens van Blome en Metternich? Lamberts vertrekt vanuit de huidige christendemocratische beweging en probeert te begrijpen hoe die is ontstaan. Als reactie op de opkomst van de socialistische beweging, zouden u en ik wellicht zeggen. Maar daar neemt de auteur geen genoegen mee. Hij graaft verder en legt bloot waarom de katholieken zich zo ongemakkelijk voelden bij moderne fenomenen als democratie en kapitalisme. Lamberts komt vrijwel automatisch uit bij de Franse Revolutie – of liever de reactie erop, met het Congres van Wenen – en de liberale bewegingen uit die tijd. Een lang citaat uit de inleiding vat het uitgangspunt goed samen: *'Unlike the liberals, [conservatives] felt that society was based not so much on individuals as on natural, pre-political groupings, such as family bonds, local communities, social class, professional organizations and church communities, which were historically and ontologically prior to the State and could claim a wide degree of autonomy. The State was indisputably the highest authority in the political sphere, but it had to take account of the social fabric, which protected citizens and helped guarantee their rights and freedoms that were too easily threatened by an omnipotent State. Many conservatives therefore wanted to erect a social buffer against the power of the State and found a powerful ally in the Catholic Church [...]. Conservatives and ecclesiastical circles developed a 'social strategy' to curb the power of the State. In the long term they would succeed in this by joining with anti-liberal popular movements and taking advantage of social developments in European society in the last decades of the nineteenth century'*. (p. 14)

Het boek concentreert zich op het Habsburgse keizerrijk Oostenrijk-Hongarije en in mindere mate op de opkomende naties van Italië en Duitsland, omdat in de lange worsteling van deze regimes met liberale en nationalistische

bewegingen de problemen van de moderniteit bij uitstek zichtbaar werden. In de tweede helft van het boek richt Lamberts de blik op de katholieke kerk. Of correcter: op de katholieke wereld, want vooral initiatieven van leken zorgden voor een conservatieve of katholieke wederopstanding. De tekst eindigt min of meer met *Rerum Novarum* in het begin van de jaren 1890, tevens de laatste actieve levensjaren van hoofdfiguur Blome. De geschiedenis van het ACW en andere christelijke sociale bewegingen komen dus niet aan bod. Ook de socialistische beweging valt buiten het blikveld van het boek. Enkel op het einde worden de socialistische bewegingen even zijdelings vermeld, en dan enkel nog als een dreiging op de achtergrond. Maar laat dit u niet afschrikken. Ik kan enkel getuigen dat ik bijzonder genoten heb van dit rijke, boeiende werk en persoonlijk vond ik dit ook een erg leerzame ervaring. Lamberts slaagt erin om de angsten, twijfels en onzekerheden voelbaar te maken van een aanzienlijk deel van de 19e-eeuwse bevolking, die minder enthousiast was over de afbraak van het ancien régime. De auteur spaart de kritiek niet en toont aan dat tussen de vele goedbedoelde acties ook veel mislukkingen zaten en dat individuele en persoonlijke vooroordelen en misvattingen al te vaak een rol speelden. Maar vooral maakt het werk duidelijk dat aan de stichting van de christendemocratische vakbonden en mutualiteiten een lange intellectuele wordingsgeschiedenis voorafging. Leken moesten nieuwe en hernieuwde concepten uitbalanceren en gevestigde instituten, zoals de Kerk, moesten een lange weg van aanpassing en wederopstanding afleggen. Dit maakt het boek een aanwinst voor de sociale geschiedenis en zonder meer een aanrader, ook voor de literatuurlijsten van studenten.

The Struggle with Leviathan verscheen in 2011 in het Nederlands als *Het gevecht met Leviathan* bij uitgeverij Bert Bakker. In 2016 werd de Engelse versie uitgegeven bij Leuven University Press, in de voortreffelijke reeks KADOC Studies on Religion, Culture & Society. Het werk ontving intussen de Arenberg Prize.

Donald Weber, hoofd Onderzoek, Amsab-ISG